

САША МИЈАЛКОВИЋ*
СРЃАН МИЛАШИНОВИЋ**
Криминалистичко-полицијска академија
Београд

УДК 336.2:347.73
Оригиналан научни рад
Примљен: 28.04.2018
Одобрен: 23.05.2018
Страна: 511-532

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНА ДЕЛАТНОСТ ПОРЕСКЕ ПОЛИЦИЈЕ У СУЗБИЈАЊУ ИЗБЕГАВАЊА ПОРЕСКИХ ОБАВЕЗА***

Сажетак: Сузбијање појава избегавања пореских обавеза спада у приоритете безбедносних служби, јер је „пуњење буџета“ у директној корелацији са ефикасношћу безбедносне, одбрамбене, дипломатске, економске, социјалне, образовне, технолошке и осталих функција савремених демократских држава. Традиционалне службе безбедности и традиционална полицијска овлашћења више нису довољни за супротстављање све софистициранијим моделима избегавања пореских обавеза. Стога савремене службе, пре свега Пореска полиција, у свом раду морају да се ослоне на савремене криминалистичко-обавештајне методе. Тиме Пореска полиција добија епитете криминалистичко-обавештајне службе, која савременим методама: стиче обавештајне индиције, податке и информације из људских и отворених извора; „информациони дефицит“ претвара у „информациони суфицит“ и размењује обавештајна сазнања са другим службама и институцијама; кроз аналитичко-обавештајни циклус, стечена обавештајна сазнања претвара у употребљиве обавештајне производе и успешно расветљава незаконите активности избегавања пореских обавеза, за шта обезбеђује ваљане доказе.

Кључне речи: криминалистичко-обавештајна делатност, криминалистичко-обавештајна служба, обавештајни извори, обавештајне методе, обавештајна сазнања, избегавање пореских обавеза, Пореска полиција

Увод

Стара максима „нема добре полиције без добре информације“ указује на значај поседовања сазнања о предмету у којем полиција поступа за исход по-

* sasa.mijalkovic@kpa.edu.rs, 064/89-25-002

** srdjan.milasinovic@kpa.edu.rs, 064/892-42-16

*** Овај рад је резултат научноистраживачког пројекта под називом Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција. Пројекат финансира министарство надлежно за науку у Републици Србији (бр. 179045), који реализује Криминалистичко-полицијска академија у Београду (2011–2018).

лицијског поступања. У информационо-технолошком добу сазнања се могу стећи одасвуд: из космоса (из „глобалне перспективе“, путем сателита и из средстава глобалних комуникационих система), из реалног окружења, али и из „микро света“ (форензичка анализа трагова и предмета кривичних дела и прекршаја). И поред тога, још увек се не занемарује, не одбацује и не потцењује „жива реч“ о томе да је конкретно лице извршило конкретну инкриминисану радњу, као и да се конкретни предмети и трагови тога налазе на конкретном месту, код конкретног лица или на њему.

Према другој старој максими, „знање је вредност, али је обавештајна активност моћ“¹ очигледно је да је њихова резултанта, а то је *обавештајно знање*, такође варијабла моћи. Али, не сме се заборавити ни то да моћ обавештајног сазнања није неограничена, напротив, она је условљена законским овлашћењима, расположивим материјално-техничким средствима, способношћу оперативног радника, правременошћу стицања, правилношћу тумачења и интерпретирања и адекватношћу реаговања оних који по њој поступају.²

Неспорно је да информативна, односно обавештајна делатност (*Intelligence*) треба да буде база – полазни ниво превентивног и репресивног криминалистичког деловања. С тим у вези, природа и садржај обавештајних сазнања условљени су потребама корисника обавештајних података. Тако је *циљ* прикупљања обавештајних индиција и података добијање обавештајних информација о етиолошкој, феноменолошкој, виқтимолошкој и последичној димензији тешких облика криминала, на основу којих ће се пројектовати, планирати и реализовати мере њихове превенције и сузбијања. Дакле, традиционални обавештајни рад је основа савремене криминалистичке репресије, која се делом спроводи традиционалним методама обавештајних служби.

Из аспекта спречавања и сузбијања криминала, посебно његових тежих облика, за стицање обавештајних сазнања нарочито је значајна тзв. обавештајна, а у последње време и криминалистичко-обавештајна делатност. Реч је о „изданку“ – „најмлађем хибридном потомку који је настао укрштањем криминалистичке, безбедносне и обавештајне делатности“.

Основни појмови криминалистичко-обавештајне делатности

Обавештајна делатност је скуп активности и мера које су усмерене ка стицању индиција, података и информација које су предмет обавештајних интересовања. Најчешће је реч о тајним-поверљивим сазнањима која су неопходна за доношење ваљаних политичких одлука којима се штите националне вредности и интереси, уставно уређење и поредак власти, односно који су неопходни за ефикасно вршење послова из надлежности државних органа (превасходно обавештајних служби, сектора унутрашњих послова, правде, спољних

¹ Бајагић, М.: *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015, стр. 41.

² О варијаблама и могућностима употребе обавештајних сазнања опширније, у – Laqueur, W.: *The Uses and Limits of Intelligence*, New York, Somerset, 1993.

послова, одбране и спољних послова, царине, инспекција и пореских органа). У ери међународних интеграција, обавештајним активностима долази се и до сазнања која су од значаја за „заштиту, односно за реализовање стратешких интереса међународних савеза или другог одговарајућег ентитета“.³ У ужем смислу речи, обавештајну активност спроводе специјализовани органи државне управе – *обавештајне службе*.⁴

Безбедносна делатност је скуп активности и мера које су усмерене ка спречавању и сузбијању обавештајне и субверзивне делатности страних обавештајних служби, угрожавајуће делатности унутрашњих екстремиста и припадника екстремне политичке емиграције, унутрашњег и међународног тероризма, угрожавања носилаца највиших државних функција и најтежих облика привредног, финансијског и организованог криминала. У ужем смислу речи, безбедносну делатност спроводе следеће службе безбедности: контраобавештајна служба, служба за заштиту уставног поретка, противтерористичка служба, служба обезбеђења личности и објеката и криминалистичко-обавештајна служба.⁵

У ширем смислу речи, обавештајном и безбедносном делатношћу се баве и други државни органи (нпр., дипломатски органи), институције (нпр., медији) и субјекти цивилног друштва (нпр., привредни субјекти), па и грађани (нпр., пријављивањем кривичних дела, лишавањем слободе лица која су затечена у извршењу кривичних дела итд.).⁶

Криминалистичка делатност обухвата активности и мере спречавања и сузбијања криминала. У ужем смислу речи, спроводи је *криминалистичка служба* – специјализована јединица полиције (криминалистичка полиција) у оквиру које постоје суб-специјализоване организационе јединице за сузбијање појединих видова и облика криминала (нпр., за сузбијање имовинског, насилничког, еколошког, привредног, високотехнолошког и другог криминала). Ова служба је део јавне полиције и штити јавну безбедност – јавни поредак, ред и мир, личну и имовинску безбедност (слободе и права) грађана. У ширем смислу, криминалистичка је свака служба која је законом овлашћена да примењује одређене криминалистичке мере и радње ради откривања, расветљавања и доказивања кривичних дела, прекршаја и привредних преступа (нпр., царина, одређене инспекције, специјализовани порески органи итд.). Најзад, у најширем смислу речи, криминалистичком делатношћу баве се и субјекти недржав-

³ Милошевић, М.: *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001, стр. 6–8.

⁴ Види – Мијалковић, С.: *Обавештајно-безбедносне службе и национална безбедност*, *Безбедност*, бр. 1, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, 2011, стр. 74–92.

⁵ Мијалковић, С.; Милошевић, М.: *Обавештајно-безбедносна делатност и службе*, ВШУП, Бања Лука, 2011., стр. 319–320.

⁶ Неретко је оснивање обавештајних и безбедносних служби ексклузивитет државе, док је за недржавне актере забрањено и кажњиво законом. Види члан 1 Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије, *Службени гласник РС*, број 116/2007. Зато се оне у недржавном сектору оснивају и делују под фирмом информативних медијских кућа, детективских агенција, предузећа за пружање безбедносних услуга и консалтинга, агенција за услуге физичко-техничког обезбеђивања лица, имовине и пословања итд.

ног сектора безбедности који су регистровани за спровођење тзв. приватне истражитељске делатности (тзв. приватне детективске агенције).⁷

Најзад, *криминалистичко-обавештајна делатност* је савремени одговор држава на актуелну и потенцијалну безбедносну стварност коју карактерише пораст организованог, високотехнолошког, привредно-финансијског и сличних друштвено-опасних видова криминала, као што су ратни злочини. У ужем смислу речи, спроводи је *криминалистичко-обавештајна служба*, која се с правом назива још и *службом за сузбијање тешких облика криминала*, па чак и „*противкриминалном службом безбедности*“.⁸ Реч је о специјализованом органу државне управе који је, у суштини, традиционални орган јавне безбедности који примењује извесне методе обавештајних и безбедносних служби, односно о обавештајно-безбедносним службама које добијају нове надлежности традиционалног сектора јавне безбедности у сузбијању „не-политичког“ криминала.

Обавештајне и безбедносне службе се традиционално баве пословима сузбијања политичког криминала, односно појава угрожавања уставног уређења и безбедности државе (првенствено екстремизма и тероризма). Због тога се овај сектор безбедности традиционално и назива *државном безбедношћу*.⁹ У обављању тих послова, обавештајне и безбедносне службе биле су овлашћене да примењују извесне мере и средства која нису била својствена „јавним полицијама“, као што су мере одступања од права на неповредивост пошиљке и преписке, неповредивост туђег стана и других просторија, приватност непосредне и телефонске комуникације, као и на мере тајног аудио и видео надзора и снимања. Уз то, службе су примењивале и мере тајног инфилтрирања својих оперативаца у структуре противника, као и врбовање агената из структуре противника који би радили у интересу служби.

С друге стране, јавне полиције се традиционално баве пословима сузбијања конвенционалног (привредно-финансијског, имовинског, насилничког, еколошког итд.) криминала и при томе могу знатно рестриктивније или уопште не могу да користе тајне методе обавештајних и безбедносних служби. Истовремено, у последњој половини XX века долази до експанзије (и до „модернизације“ и интернационализације) организованог криминала, као најтеже форме не-политичког криминала. Постало је јасно да традиционална полицијска овлашћења, мера и средства више нису довољни да би криминалистичке службе ефикасно одговориле новим безбедносним изазовима.

Решење новог проблема било је у формирању својеврсне „хибридне“ – криминалистичко-обавештајне службе, која би била надлежна за сузбијање најтежих облика „не-политичког“ криминала употребом традиционалних (из-

⁷ Види – Мијалковић, С.: О недржавном сектору националног система безбедности – инострана и домаћа искуства, *Страни правни живот*, број 2, Институт за упоредно право, Београд, 2010, стр. 251–270.

⁸ Мијалковски, М.: *Обавештајне и безбедносне службе*, Факултет безбедности Универзитета у Београду и Службени гласник, Београд, 2009, стр. 154.

⁹ Упореди са – Савић, А.: *Увод у државну безбедност*, ВШУП, Београд, 2000, стр. 26–29; Савић, А., Делић, М., Илић, П.: *Основи државне безбедности*, Образовно истраживачки центар РДБ МУП РС, Београд, 1998, стр. 3–8.

ворних или унапређених) тајних метода обавештајних и безбедносних служби. То се могло постићи на три начина:

1. обавештајне и безбедносне службе (како цивилне, тако и многе војне) добијају нову надлежност супротстављања посебно тешким облицима криминала. Такав је случај са *Безбедносно-информативном агенцијом* Владе Републике Србије и са *Војнобезбедносно агенцијом* Министарства одбране;
2. поједине организационе јединице јавне полиције ангажују се на сузбијању тешких облика криминала, због чега се снабдевају овлашћењима која су традиционално својствена обавештајним и безбедносним службама. Такав је случај са *Службом за борбу против организованог криминала – СБПОК* у оквиру Управе криминалистичке полиције Министарства унутрашњих послова Републике Србије и
3. формирају се нове службе које су надлежне да сузбијају тешке облике криминала комбинованом применом традиционалних метода јавних и тајних полиција.¹⁰

Дакле, *криминалистичко-обавештајна служба* је специјализовани субјект националног система безбедности који комбинованом применом традиционалних и савремених криминалистичких и обавештајних метода систематски прикупља, обрађује и анализира обавештајна сазнања од значаја за идентификовање криминалних групација и појединаца чије је деловање велике друштвене опасности, процењује трендове тешких облика криминала, пројектује оперативне и истражне мере и активности за разоткривање, пресецање и доказивање криминалног деловања и у највећој мери их и спроводи.¹¹

У надлежности оваквих служби је сузбијање тешких облика криминала (организовани криминал, ратни злочини, криминал у сфери привредно-финансијског пословања, високотехнолошки криминал, корупција, пореска утаја, кријумчарење и сл.). У Републици Србији, извесне службе за сузбијање криминала имају обележја криминалистичко-обавештајних служби. Поједине од њих су традиционалне обавештајне службе, поједине нису, али су овлашћене да примењују традиционалне методе обавештајних служби¹². Најзад, поједине имају овлашћења само да прикупљају податке и информације. То су:

¹⁰ Опширније, у – Мијалковић, С.; Амићић, Г.; Субошић, Д.: Криминалистичко-обавештајна служба у Републици Србији – кривичнопроцесни и безбедносни аспекти, *Ревизија за криминологију и кривично право*, број 2/3, vol. 49, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу и Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2011, стр. 469–485.

¹¹ Мијалковић, С.: *Супротстављање трговини људима и кријумчарењу миграната – могућности унапређења безбедносно-криминалистичке праксе националног система безбедности*, Службени гласник и Институт за упоредно право, Београд, 2009, стр. 523–524.

¹² Законом о кривичном поступку (*Службени гласник РС*, број 72/2011, са каснијим изменама и допунама, чл. 161–187) предвиђају се посебне доказне радње које могу да предузу *полиција*, *Безбедносно-информативна агенција* и *Војнобезбедносна агенција* у сузбијању посебно тешких кривичних дела када се на други начин не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано: тајни надзор комуникација, тајно праћење и снимање, симуловани послови, рачунарско претраживање података, контролисана испорука и прикривени иследник. Под полицијом се подразумева Служба за борбу против организованог криминала, Служба за борбу против тероризма и екстремизма, Служба за борбу против високотехнолошког криминала и Служба за откривање ратних злочина. Изузетно, наредбу судије за претходни поступак за спровођење рачунардког претраживања података могу да извршавају још и царинске, пореске или друге службе или други државни орган, односно правно лице које на основу закона врши јавна овлашћења (чл. 180).

- *обавештајно-безбедносне службе*: Безбедносно-информативна агенција¹³ и Војнобезбедносна агенција¹⁴ Министарства одбране;
- *служба за сузбијање организованог криминала*, оличена у Служби за борбу против организованог криминала (СБПОК) у оквиру Министарства унутрашњих послова Републике Србије¹⁵;
- *служба за сузбијање тероризма и сличних појава политичког насиља*, оличена у Служби за борбу против тероризма и екстремизма (СБПТЕ) у оквиру Министарства унутрашњих послова Републике Србије;
- *служба за сузбијање високотехнолошког криминала*, оличена у Одељењу за борбу против високотехнолошког криминала (ОБПВТК) у оквиру Службе за борбу против организованог криминала Министарства унутрашњих послова Републике Србије¹⁶;
- *служба за сузбијање ратних злочина*, оличена у Служби за откривање ратних злочина (СЗОРЗ) у оквиру Министарства унутрашњих послова Републике Србије¹⁷;
- *служба за примену тајних специјалних криминалистичко-обавештајних метода*, оличена у Служби за специјалне истражне методе (ССИМ) и у Служби за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике (СКОППИ) у оквиру Министарства унутрашњих послова Републике Србије;
- *финансијско-обавештајна служба*, оличена у Управи за спречавање прања новца (УСПН) у оквиру министарства надлежног за послове финансија у Републици Србији¹⁸;
- *служба за сузбијање корупције*, оличена у Агенцији за борбу против корупције (АЗБПК) у оквиру министарства надлежног за послове финансија у Републици Србији¹⁹;
- *служба за сузбијање кријумчарења, царинске истраге и обавештајне послове* оличена у Сектору за контролу примене царинских прописа у оквиру министарства надлежног за послове финансија²⁰ и
- *служба за сузбијање избегавања пореских обавеза*, оличена у Пореској полицији (ПП) у оквиру министарства надлежног за послове финансија.²¹

¹³ Види Закон о Безбедносно-информативној агенцији, *Службени гласник РС*, број 42/2002, са каснијим изменама и допунама.

¹⁴ Види Закон о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији, *Службени гласник РС*, број 88/2009 са каснијим изменама и допунама.

¹⁵ Види Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела, *Службени гласник РС*, број 72/2009, са каснијим изменама и допунама.

¹⁶ Види Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала, *Службени гласник РС*, број 61/2005, са каснијим изменама и допунама.

¹⁷ Види Закон о организацији и надлежности државних органа у поступку против учинилаца ратних злочина, *Службени гласник РС*, бр. 67/2003, са каснијим изменама и допунама.

¹⁸ Види Закон о спречавању прања новца, *Службени гласник РС*, број 107/2005, са каснијим изменама и допунама.

¹⁹ Види Закон о агенцији за борбу против корупције, *Службени гласник РС*, број 97/2008, са каснијим изменама и допунама.

²⁰ Види Царински закон, *Службени гласник РС*, број 18/2010 и “Organizacija I nadležnost Sektora za kontrolu primene carinskih propisa”, <http://www.carina.rs/lat/ONama/organizacija/Stranice/SektorZaKontroluPrimenePropisa.aspx>, доступно 29. октобра 2017.

Пореска полиција открива пореска кривична дела и њихове извршиоце. Реч је о кривичним делима која су утврђена законом, која као могућу последицу имају потпуно или делимично избегавање плаћања пореза, сачињавање или подношење фалсификованог документа од значаја за опорезивање, угрожавање наплате пореза и пореске контроле, недозвољен промет акцизних производа и друге назакономите радње које су у вези са избегавањем и помагањем у избегавању плаћања пореза. Ради откривања ових кривичних дела и њихових извршилаца, Пореска полиција у предистражном поступку поступа као орган унутрашњих послова и овлашћена је да, у складу са законом, предузима све потражене радње, изузев ограничења кретања.

У складу са одредбама закона којим се уређује кривични поступак, Пореска полиција може позивати и саслушавати осумњиченог укључујући и његово принудно довођење, пре покретања кривичног поступка извршити претресање стана, пословних или других просторија, превозних средстава и лица када постоје основи сумње да је извршено пореско кривично дело и извршити привремено одузимање предмета који могу послужити као доказ у кривичном поступку за пореска кривична дела. Претресање стана и других просторија може се вршити само на основу наредбе суда и уз присуство два сведока.

Ова овлашћења Пореска полиција предузима самостално или у сарадњи са Министарством унутрашњих послова. На основу прикупљених обавештења Пореска полиција саставља кривичну пријаву, у којој наводи доказе за које је сазнала приликом прикупљања обавештења и подноси је јавном тужиоцу. Ако порески инспектор у поступку пореске контроле утврди да чињенице и околности указују на постојање основа сумње да је извршено кривично дело из других области, или прекршај за који Пореска управа није надлежна, Пореска управа подноси кривичну, односно прекршајну пријаву надлежном државном органу.²²

Криминалистичко-обавештајне мере и активности које предузимају службе за сузбијање тешких облика криминала могу да имају претежно обавештајни (усмерене превасходно ка прикупљању обавештајних информација) или претежно криминалистички карактер (усмерене ка превентивном и репресивном деловању на основу прикупљених обавештајних података и сазнања). Тако, када је реч о службама криминалистичко-обавештајног карактера у Србији, Безбедносно-информативна агенција, Војнобезбедносна агенција, Служба за борбу против организованог криминала, Служба за сузбијање високотехнолошког криминала, Служба за откривање ратних злочина и Служба за борбу против тероризма и екстремизма у свом раду примењују традиционалне и савремене методе полиције обавештајних и безбедносних служби. Сектор за контролу примене царинских прописа и Пореска полиција примењују поједина традиционална полицијска овлашћења и традиционалне полицијске методе прикупљања обавештења. Најзад, Управа за спречавање прања новца и Агенција за борбу против корупције осим тзв. *информативних овлашћења* (прику-

²¹ Види Закон о пореском поступку и пореској администрацији, *Службени гласник РС*, бр. 80/2002, са каснијим изменама и допунама.

²² Види чл. 135. и 136. Закона о пореском поступку и пореској администрацији.

пљања и обраде информација), немају егzekутивна (тзв. полицијска) овлашћења, нити могу да примене методе обавештајних и безбедносних служби.

Појам и врсте обавештајних сазнања

Из аспекта рада Пореске полиције, *обавештајно* је свако *сазнање* које је стечено обавештајним и криминалистичким методама, а које је пореском или другом државном органу неопходно ради извршавања послова и задатака спречавања и сузбијања појава избегавања пореских обавеза. У свом раду Пореска полиција може доћи и до сазнања да је извршена нека незаконита активност за чије је сузбијање надлежан други државни орган, као што и други државни и надзорни органи, вршењем послова из своје надлежности, могу доћи до сазнања о избегавању пореских обавеза.

Обавештајна сазнања могу да се поделе на изворна (тзв. сирова) и обавештајна сазнања у ужем смислу речи. *Изворна* су сва сазнања до којих се дошло криминалистичко-обавештајним радом, а која нису информатичко-аналитички обрађена, док су *обавештајна сазнања у ужем смислу* оцењена и протумачена сазнања која могу да се смислено и циљано користе у извршавању задатака службе. С правом се сматра да таква сазнања (подаци и информације) представљају експанаторе безбедносних појава.²³

Најзад, према садржају и форми, обавештајна сазнања могу да буду *потпуна* и *непотпуна*, а према времену прикупљања и достављања *благовремена* и *закасна*. Благовремено је само оно сазнање које је оперативно употребљиво, тј. које омогућава да се на време предузму одговарајуће мере. Закасни подаци немају такву вредност, али могу да буду искоришћени за осветљавање неког питања у вези са стањем и активношћу противника (нпр., за реконструисање криминалних активности лица).²⁴

Сва обавештајна сазнања о избегавању пореских обавеза условно могу да се сврстају у неколико група, и то у: *сазнања која се односе на пореског обвезника за кога се сумња да је избегао пореску обавезу; сазнања која се односе на пореску обавезу која је избегнута; сазнања која се односе на лица која су учествовала у избегавању пореске обавезе; сазнања која се односе на документацију којом се указује на то да је делимично или у потпуности избегнута пореска обавеза и сазнања која се односе на средства која су стечена (делимичним или потпуним) избегавањем пореске обавезе.*²⁵

Посебно су интересантна сазнања до којих се долази током криминалистичке обраде лица због наводног избегавања пореске обавезе. Та сазнања се односе на то *да је порески обвезник* (физичко или правно лице) *извршио неки*

²³ Марковић, В.: *Теорија безбедности са методологијом истраживања безбедносних појава*, Југоарт, Загреб, 1988., стр. 78–85; Милошевић, М.: *Исто*, стр. 82.

²⁴ Упореди са – Милошевић, М.: *Исто*, стр. 82.

²⁵ Мијалковић, С.: *Обавештајни извори и начин прикупљања података, Методе истрага пореских кривичних дела – приручник*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2017, стр. 187–188.

други незаконит акт (прекршај, кривично дело или привредни преступ), а не порески деликт и *да је неко треће лице* (физичко или правно) *извршило неки незаконит акт* (порески или неки други прекршај, кривично дело или привредни преступ) приликом пословања са лицем које је предмет криминалистичке обраде.

У обавештајно-безбедносној теорији и пракси обавештајно сазнање се најчешће назива *обавештајном информацијом* и *обавештајним податком*. Разлог је у томе што производња, пренос и коришћење обавештајних података никада не могу да се одвоје од информација, јер „*обавештајна делатност обухвата информативну делатност*“.²⁶

Међутим, овде ваља бити опрезан, јер начелно постоји више нивоа обавештајног знања: обавештајна индиција, обавештајни податак и обавештајна информација.²⁷

Обавештајна индиција (индикатор)²⁸ је почетно сазнање о предмету интересовања, чији степен тачности и потпуности у тренутку њеног стицања нису познати. Прикупљањем, провером и укрштањем више индиција о предмету интересовања, добија се податак који је употребљив. Индиције представљају путоказе у криминалистичком раду који правилном анализом и тумачењем могу да доведу до утврђивања објективне истине о кривичном делу и учиниоцу.²⁹ Могу се поделити на *индиције које настају пре избегавања пореске обавезе*, *индиције које се испољавају приликом извршења кривичног дела/прекршаја* којим се избегава пореска обавеза и *индиције које се испољавају после избегавања пореске обавезе (последнице дела)*.³⁰ Осим што се на бази индиција граде подаци и информације, обрадом и проверавањем података и информација стичу се нове индиције, чијом се анализом дограђују постојећи подаци и информације. Значи, индиције су основна – градивна јединица обавештајних сазнања.

*Обавештајни податак*³¹ је виши ниво знања који је естрахован из обавештајних индиција, а супстрат је и сировина из које се производи обавештајна

²⁶ *Извори, технике и технологије прикупљања информација за потребе корисника обавештајних података*, Образовно-истраживачки центар Безбедносно-информативне агенције, Београд, 2004, стр. 1.

²⁷ Инспирирано текстом (аутор текста је претежно С. М.): Мијалковић, С.; Милошевић, М.: *Савремене обавештајне службе: организација и методика обавештајног, безбедносног и субверзивног дјеловања*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2013., стр. 115–120.

²⁸ Индиција – предзнак; знак који на нешто упућује, на нешто указује, који даје могућност за неке претпоставке, симптом, основ за неку сумњу. „Indicija“, <http://staznaci.com/indicija>.; основи подозрења, околности које изазивају сумњу или подозрење. „Indicije“, <http://www.vokabular.rs/?search=indicije&lang=sr-lat>.; знак на основу којег се изводи неки закључак. „Индиција или индикација“, <http://www.opsteobrazovanje.in.rs/kako-se-pise/indicija-ili-indikacija/>, доступно 8. априла 2017.

²⁹ Водинелић, В.: *Криминалистика*, Савремена администрација, Београд, 1984, стр. 186.

³⁰ Упореди са теоријом индиција о кривичном делу: Водинелић, В.: *Криминалистика*, Савремена администрација, Београд, 1984, стр. 186. Према: Мијалковић, С.: *Исто*, стр. 188–189.

³¹ Податак у буквалном преводу са латинског језика значи „нешто што је дато“. „Податак“, <https://sr.wikipedia.org/sr/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BA>; симболички и формализовани приказ чињеница, појмова и инструкција из стварног света, пого-

информација. У тренутку стицања, за обавештајни податак се такође најчешће не зна да ли је тачан и да ли је потпун. Стога је најбоље да се о предмету интересовања стекне већи број података из више различитих извора.

Најзад, *обавештајне информације*³² су посебно знање естраховано из додатно проверених обавештајних података чија је тачност потврђена, које је неопходно за решавање конкретних безбедносних проблема и за реализовање националних циљева. Отуда је јасно да је циљ обавештајне делатности заправо да се на основу бројних индиција прикупе подаци, који ће кроз извештај аналитички процес прерасти у сврсисходну обавештајну информацију.

Дакле, Пореска полиција првенствено на бази индиција систематски прикупља обавештајне податке који се анализом претварају у употребљиве (потпуне и јасне) информације о незаконитим активностима у вези са избегавањем пореских обавеза. На основу њих се расветљавају све околности избегавања пореске обавезе, прикупљају докази о томе и покреће адекватан поступак за утврђивање одговорности.

У том смислу, садржину податка чини мноштво чињеница (индиција) укомпонованих у целину. Чињеница је мисаоночулном активношћу утврђено постојање догађаја, стања, односа, особина, појава или процеса који постоје у објективној стварности. *Податак* је саопштење о чињеници, интерпретирано онако како ту чињеницу схвата или презентује извор податка. Обавештење је усмено или писмено исказан податак о чињеницама до којих се дошло непосредним или посредним опажањем, док је информација плод аналитичко-синтетичке и судствено-закључивачке обраде података, која има нову сазнајно-експланаторну вредност.³³

дан за комуницирање, интерпретацију и обраду уз помоћ људи или машина. Појединачан податак сам за себе значи јако мало, или уопште нема неко значење. Интерпретацијом односно искоришћавањем података у неком смисленом контексту, обично у прочишћеном, организованом и обрађеном облику, добија се информација. Таква информација је субјективног значења (семантике) те постоји само у контексту њеног тумача и корисника. „Podatak“, <https://sh.wikipedia.org/wiki/Podatak>; податак је део информације, једноставна необрађена изолована мисаона чињеница са неким значењем, односно знаковни приказ чињеница и појмова који описују својства објеката и њихових односа у простору и времену. „Podatak, informacija, znanje, mudrost“, https://hr.wikipedia.org/wiki/Podatak_informacija_znanje_mudrost, доступно 8. априла 2017.

³² Информација – информисање, обавештавање; резултат анализе и организације података на начин којим се примаоцу даје ново знање; постаје знање када се интерпретира, односно стави у контекст или кад јој је додато значење. Информацију чине подаци којима је дато значење путем релацијских веза, односно организовани подаци који су уређени за боље схватање и разумевање. „Podatak, informacija, znanje, mudrost“, https://hr.wikipedia.org/wiki/Podatak_informacija_znanje_mudrost; информација је примљена и схваћена порука. „Информација“, <https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0>, доступно 8. априла 2017.

³³ Упореди, са – Милошевић, М.: *Исто*, стр. 81; о односу података и информација, опширније, у – Sweeney, W. J.: *Intelligence Analysts Source Book*, Alpha Group Center, Washington, 2002.

Начини стицања обавештајних сазнања

Оперативни обавештајно-криминалистички рад је у двосмерној корелацији са обавештајним сазнањима: на основу индиција, података и информација пројектује се обавештајно-криминалистички рад, чији би продукт требало да буду нове индиције, подаци и информације које су „путаказ“ ка предметима, траговима и извршиоцима кривичних дела/прекршаја. Међутим, ова сазнања су често пред нама, али их не видимо, не знамо где и како да их потражимо, не умемо да их протумачимо и фиксирамо или занемарујемо и потцењујемо њихов значај и заборављамо их.³⁴

Прикупљање сазнања помоћу људских извора (HUMINT – *Human Intelligence*) је најстарији начин стицања обавештајних сазнања. *Човек* је извор обавештајних сазнања уколико таква сазнања поседује и уколико жели да их саопшти. Овај извор је драгоцен, уколико је реч о сазнањима која су тачна, објективна и правремена; супротно, сазнања која интерпретира неко ко није компетентан да таква сазнања правилно схвати и саопшти их, ко је пристрасно мотивисан за сарадњу искључиво личном амбицијом, мржњом и осветом, чије је душевно здравље полемично, који очекује награду за сазнања која доставља, који објективно није могао да има приступ таквим обавештајним сазнањима и слично, морају се узети са резервом.³⁵

Начелно, у оквиру HUMINT метода обавештајна сазнања се стичу:

- *методом непосредне опсервације и опажања*, где припадници служби безбедности лично запажају одређене чињенице и околности, на основу којих изводе судове и закључке о појавама избегавања плаћања пореза;
- *информативним разговором*, и то са познаничким, пријатељским и родбинским везама, као и са трећим лицима која по месту становања, запослења и кретања долазе до информација о томе да неко избегава пореске обавезе;
- *иследним методом*, и то криминалистичком обрадом лица за које постоји основи сумње да је извршило порески прекршај или кривично дело. У таквим ситуацијама порески полицајци предузимају све оперативно-тактичке и криминалистичко-истражне мере и радње за које су овлашћени законом и
- *методом сарадње са другим субјектима безбедности*, како у земљи – са тужилаштвом, судовима, полицијом, инспекцијама и царином, тако и са наведеним и пореским службама других земаља.³⁶

Прикупљање сазнања из отворених, тј. јавних извора (OSINT – *Open Sources Intelligence*) обухвата анализу садржаја писаних медија (билтене, извештаје, беле књиге, пропагандни материјал, стручне и научне часописе и књиге, мемоарска дела, техничку документацију, штампу итд.) и електронских извора (интернет, званични сајтови привредних субјеката и сајтови привредних комора, телевизија, радио, CD садржаји и сл.).

³⁴ Мијалковић, С.; Бошковић, Г.: Обавештајне информације и индиције од значаја за сузбијање крађа моторних возила, *Наука – безбедност – полиција*, број 3, Криминалистичко–полицијска академија, Београд, 2009, стр. 201–213.

³⁵ О овим аспектима обавештајног рада опширније, у – Heuer, Richards J.: *Psychology of Intelligence Analysis*, Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency, 1999.

³⁶ Мијалковић, С.: *Исто*, стр. 193.

Прикупљање обавештајних сазнања помоћу техничких средстава (TECHINT – *Technical Intelligence*) користе само поједине службе у истраживању најтежих облика криминала (нпр., организованог). Најчешће се спроводи *методама техничке опсервације*, коришћењем електронских и уређаја за аудио, визуелно и аудио-визуелно праћење, надгледање и снимање лица, објеката и комуникација и *методом претраживања података који су похрањени у евиденцијама националног система безбедности и у евиденцијама других субјеката*, претраживањем криминалистичких и других евиденција институција и субјеката владиног и невладиног сектора (тзв. *растер претраге*).

Примена ових обавештајних метода мора да буде *легална*, када се заснива на овлашћењима која служба црпи из одређених закона и на основу писаног овлашћења/наредбе која се добија од надлежног (најчешће судског) органа, а може да буде и *нелегална*, када се примењује мимо законских овлашћења и без неопходне наредбе надлежног државног органа.

Извори обавештајних сазнања о избегавању пореских обавеза

Из претходног текста је јасно да су извори обавештајних сазнања различити, а да се начелно деле на људе (тзв. *живи извори*), техничка средства (тзв. *техно-извори*) и документе (тзв. *писани извори*).

Када је реч о човеку, као извори обавештајних сазнања о избегавању пореских обавеза могу да се појаве:

- *експерти*, чија професионална знања и контакти гарантују потпуно познавање проблема (адвокати, нотари, правни заступници, пословни партнери и сл.). Међу њима се издвајају *кртице* – појединци из структуре истраживаног правног лица (рачуновође, књиговође, шефови мат-фин служби, магационери, комерцијалисте, контисти, секретарице и сл.) или из окружења истраживаног лица (сарадници, пријатељи, и сл.), који поседују значајна обавештајна сазнања;
- *унутрашњи информатори*, лица из структуре истраживаног правног лица, нижег нивоа знања од експерата (возачи, хигијеничари, физички радници и сл.) који достављају информације на основу материјалних, моралних или других мотива. Посебно се издвајају *тренутни извори* – свако лице из истраживане средине које је у већој или мањој мери упознато с предметном информацијом и на које се може извршити утицај да ту информацију преда. Реч је о запосленима од којих неко из менаџмента преузећа захтева за учествују у избегавању пореске обавезе (у чему они (више) не желе да учествују), као и о онима који знају да се то догађа у њиховом предузећу и то лично не одобравају – *савесни појединци*). У таквим ситуацијама изворе података треба тражити у запосленима који су незадовољни својим радним статусом и примањима, жртвама дискриминације и другог насиља на радном месту;
- *врући информатори*, свако из истраживаног правног лица или из окружења истраживаног лица ко даје информацију под утицајем актуелне ситуације која је по њега стресна (нпр., предмет је криминалистичке обраде);
- *лакомислени информатори (корисни идиоти)*, лица из истраживане средине која због неразвијене безбедносне културе постају извор значајних информација (хвалисавци, брбљивци, лакомислени службеници);

- *посредници и везници*, лица која на било које начине контактирају или су у некој вези с објектом истраживања (пословни партнери, рођаци, пријатељи, суседи итд., а познате су им извесне околности које имају везу са предметом криминалистичке обраде);
- *савезници у послу*, појединци из других државних органа који криминалистички обрађују исто правно или физичко лице, а дошли су у посед значајних сазнања и са којима је могуће удружити снаге ради постизања заједничких или сопствених циљева;
- *клијенти*, који су учествовали у правном послу – куповини ствари или услуге за шта нису добили уговор или рачун (као и лица којима су познате ове чињенице и околности), када се на њих може рачунати и као на сведоке у поступку за утврђивање прекршајне или кривичне одговорности (јер су на неки начин оштећени – нпр., неиздавањем фискалног рачуна гаранција на купљени производ није валидна);
- *случајни извори*, који су случајно дошли (видели, чули, прочитали) у посед важних информација.³⁷

Најзад, и припадник обавештајне/безбедносне/криминалистичке службе може бити извор обавештајних сазнања до којих је дошао тзв. *личном опсервацијом и логичким операцијама суђења и закључивања*.

Техничка средства (техничке направе и уређаји) се у савременим приликама све масовније користе за прибављање података. Иако Пореска полиција није овлашћена да користи опрему и средства за електронски и видео надзор и документовање (као што то јесу неке обавештајне и безбедносне службе у Републици Србији)³⁸, у оперативном раду могу да буду корисна извесна техничка средства, као што су видео записи које су сачиниле камере система техничког обезбеђења објеката у којима су смештена истраживана правна или физичка лица или њихови сарадници, записи телефонских секретарица, записи и-мејлова, рачунари и облици спољне меморије података.

Најзад, извор података су и *документи*, тајног и јавног карактера. То, на пример, могу да буду документи о пословању, имовини, приходима, банкарским рачунима, закупљеним сефовима, лични документи (белешке, дневници, писма) итд. Наведена документа могу да буду *оригинална, копирана* (фотокопирана, скенирана или фотографисана), *преписана* или *запамћена у свести* (препричана на основу памћења) припадника или сарадника службе. То могу да буду и документа која су делимично уништена и/или одбачена у смеће.³⁹

У истраживању случајева избегавања пореских обавеза, значајни документи – извори обавештајних сазнања су банкарске евиденције (укључујући документа у електронској форми), евиденције о пословању привредних субјеката (књиговодствене, рачуноводствене и производне), евиденције различитих финансијских институција у којима се могу наћи различита документа, евиденције обвезника према Закону о спречавању прања новца и јавне евиденције

³⁷ Инспирирано текстом: Р. Ронин, *Обавештајни рад*, Службени гласник и Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2009, стр. 30–31; Мијалковић, С.: *Исто*, стр. 190–191.

³⁸ Види: Мијалковић, С.: *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015, стр. 266–279, 293–300.

³⁹ Мијалковић, С.: „Trash Intelligence“ као метод обавештајно-безбедносног рада, *Безбедност*, vol. LVII, br. 1/2015, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, стр. 5–18.

као што су подаци о власништву над моторним возилима, катастарски подаци, подаци о оставинским расправама, подаци о приватизацији предузећа, порески подаци и слично.⁴⁰

Посебно је интересантна и значајна тзв. *паралелна документација* у којој се евидентира стварно стање улаза и излаза робе, дуговања, прихода, расхода итд. Упоредивањем података из званичне и паралелне документације може се утврдити врста, степен, обим и садржај избегнутих пореских обавеза.

Обрада обавештајних сазнања

Прикупљена обавештајна сазнања се обрађују на најмање два нивоа: на нивоу оперативних радника који спроводе криминалистичку обраду и на нивоу специјализованих аналитичких служби. Некада се обавештајна сазнања обрађују и на вишем нивоу, уколико у оквиру националног система безбедности (или обавештајне заједнице) постоји више – заједничко – централно аналитичко-координирајуће тело.⁴¹

Оперативни радници обрађују прикупљена обавештајна сазнања логичким операцијама суђења и закључивања, у склопу тзв. индицијалног метода. Конкретније, *индицијални метод* се заснива на индукцији као посебном научном методу, те на процесу закључивања, тј. извођењу закључака на основу анализе (од посебног ка општем) појединачних чињеница (индиција). Ток индицијалног метода усмерен је од индиција које су прикупљене применом криминалистичких и доказних мера и радњи, према верзијама (хипотезама) које се постављају на основу индиција и њиховој провери даљом криминалистичком обрадом, на основу оперативног плана поступања. За проверу верзија користи се метод елиминације којим би требало да одговоримо на питања: да ли постоји конкретно кривично дело или је реч о неком другом догађају, шта карактерише учиниоца кривичног дела и да ли је лице које криминалистички обрађујемо уистину учинилац кривичног дела.⁴²

После провере верзија могуће су две ситуације. У првој, провером верзија се утврђује да су оне исправне и применом криминалистичких и доказних мера и радњи прикупљају се докази о кривици осумњиченог. Тада основи сумње прерастају у основану сумњу да је неко лице учинилац кривичног дела и подноси се кривична пријава. У другој ситуацији, верзије нису потврђене и ток индицијалног метода се враћа на почетак анализе индиција, како би се утврдили евентуални пропусти. Цео ток индицијалног метода се понавља док се не дође до довољно доказа који ће потврдити степен основане сумње да је лице учинилац кривичног дела.⁴³

⁴⁰ Бошковић, Г.: Методика откривања и доказивања кривичног дела прања новца, *Безбедност*, vol. XLVII. бр. 3/2005, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, стр. 436; Мијалковић, С.: Обавештајни извори и начин прикупљања података, стр. 192.

⁴¹ Види – McDowell, Don.: *Strategic Intelligence: A Handbook for Practitioners, Managers and Users*, Scarecrow Press Inc., 2009.

⁴² Соковић, С.: *Доказивање индицијама*, Јефимија, Крагујевац, 1997, стр. 133.

⁴³ Исто.

На „вишем“ нивоу, обавештајна сазнања су предмет извесне аналитичке обраде.⁴⁴ Наиме, током оперативног рада, оперативни радници се срећу са мноштвом сазнања различитог квалитета и квантитета и из различитих извора. Таква сазнања треба правилно протумачити и претворити их у корисне и применљиве информације. С тим у вези, применом извесних аналитичких метода и техника почетним сазнањима се даје нова форма и значај – обавештајне информације.⁴⁵ Пре тога је неопходно утврдити поузданост и значај прикупљених сазнања како би се избегло „губљење времена и енергије“ на: проверавање неважних сазнања, која немају везе са предметом обраде; проверавање онога што је већ познато и поуздано се зна и проверавање онога што није могуће сазнати (нпр., информативни разговор са лицем које није живо).

Традиционално, сви извори података деле се на оне који се оцењују као *поуздани*, *непоуздани* и на оне чија *поузданост у датом тренутку није потврђена*. С друге стране, с обзиром на тачност њихове садржине, обавештајне податке можемо поделити на *проверене* (проверено тачне или проверено нетачне – дезинформације), *делимично проверене* и *непроверене*.⁴⁶

Ова матрица је у теорији и пракси савремене криминалистичко-обавештајне аналитике додатно операционализована и познатија је као систем „4Х4“, „5Х5“, „6Х6“ итд., у зависности од тога колико варијабли се укршта у оцењивању квалитета и квантитета обавештајног сазнања. У зависности од стратешког опредељења, службе бирају различите моделе оцене поузданости извора података и самих података.⁴⁷

Систем оцене поузданости „4Х4“ садржи:

I. Категорије за оцену поузданости извора

- A) нема сумње у квалитет, нити у веродостојност извора;
- B) извор се у прошлости у највећем броју случаја показао као поуздан;
- B) извор се у прошлости у већини случајева показао као поуздан;
- Г) у овом тренутку не може се проценити извор и поузданост податка и

⁴⁴ У обавештајно-безбедносној и криминалистичкој теорији развијене су дисциплине које су посвећене аналитици (аналитичким методама, поступцима и производима). Опширније, у – Копал, Р.; Бартош В.; Бринцика, Ж.: *Увод у криминалистичку обавештајну аналитику*, МУП Републике Хрватске, Загреб, 2003; *A Tradecraft Primer: Structured Analytic Techniques for Improving Intelligence Analysis*, Prepared by the US Government, March 2009.

⁴⁵ Наравно, криминалистичко-обавештајна аналитика скопчана је са бројним проблемима, попут проблема пуњења база података (јер оперативци то сматрају „губљењем времена“), мањка поверења у корисност аналитике и стручност аналитичара, недовољне оспособљености аналитичара, превеликог очекивања руководиоца од аналитике, предрасуда да се аналитика не уклапа у традиционални полицијски рад и да је мање вредна од хватања извршилаца *in flagranti* и обезбеђивања материјалних доказа итд. Опширније, у: Бошковић, Г.; Мијалковић, С.; Субошић, Д.: *Утицај криминалистичко-обавештајне стратегије на супротстављање организованом криминалу*, *Ревизија за криминологију и кривично право*, број 3, vol. 48, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу и Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2010, стр. 213–224.

⁴⁶ Ђорђевић, О.: *Исто*, стр. 88–89.

⁴⁷ Систем „4Х4“ примењује Служба за борбу против организованог криминала МУП Републике Србије, док систем „6Х6“ примењују обавештајне јединице Царине САД. Наведено према: Бошковић, Г.: *Организовани криминал*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011, стр. 136–137.

II. Категорије за оцену поузданости податка

- 1) податак који је настао као последица сопственог опажања или је тај податак недвосмисленог порекла;
- 2) податак не потиче из сопственог запажања, али знамо да је извор имао директан приступ податку;
- 3) непотврђен податак, али је могуће да се потврди кроз друге податке и
- 4) непотврђен податак који се на други начин не може потврдити.

Систем за процену података „6Х6“ садржи:

I. Категорије за оцену поузданости извора података:

- A) *потпуно поуздан* – нема сумње у веродостојност и аутентичност извора; извор је компетентан и до сада је увек био потпуно поуздан;
- B) *обично поуздан* – постоји сумња у поузданост извора; извор је обично поуздан и компетентан у већини случајева;
- B) *прилично поуздан* – обично има сумње у аутентичност и компетентност извора; извор је понекад поуздан;
- Г) *обично није поуздан* – дефинитивно постоји сумња у аутентичност и компетентност извора; до сада је извор био само понекад поуздан;
- Д) *непоуздан* – постоји озбиљна сумња у аутентичност, поузданост и компетентност извора и
- Е) *без процене* – податке које даје извор није могуће проценити и не постоје подаци на којима би се могла засновати одлука о поузданости извора и

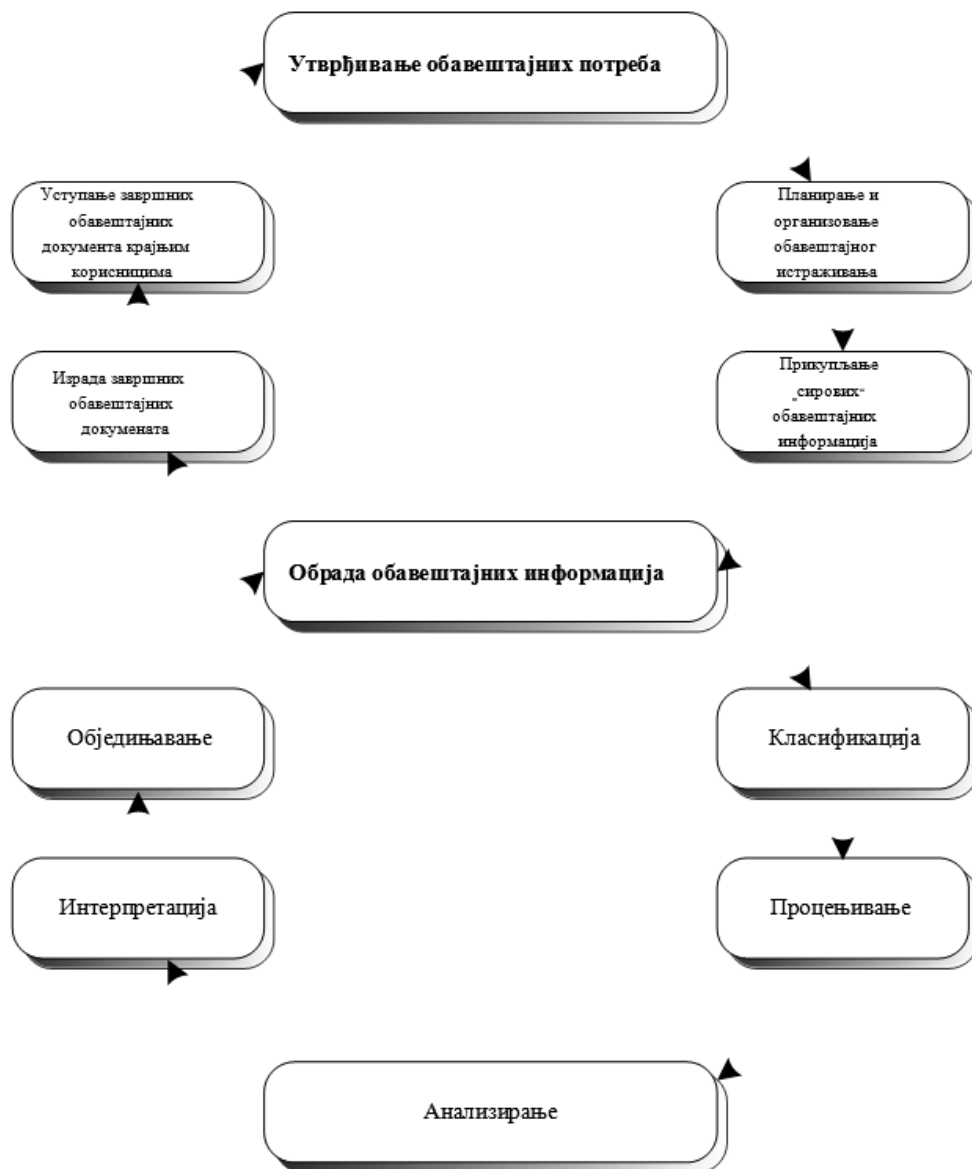
II. Категорије за оцену поузданости податка:

- 1) *потврђен* – податак су потврдили независни извори; логичан је и слаже се са другим изворима који се тичу предмета;
- 2) *вероватно истинит* – податак није потврђен из независних извора; логичан је и слаже се са другим подацима који постоје о предмету;
- 3) *могуће истинит* – податак није потврђен из независних извора; разумно је логичан и слаже се донекле са другим информацијама о предмету;
- 4) *тешко да је истинит* – податак није потврђен од других независних извора; није логичан, није му се веровало када је примљен, али је могућ;
- 5) *невероватан податак* – потврђено је супротно; податак је нелогичан и противурече му други подаци и
- 6) *нема процене* – подаци се не могу проценити; нема података на основу којих се може донети одлука.

Начелно и у ширем смислу, обавештајна сазнања се обрађују кроз све фазе обавештајне активности (*intelligence*), у оквиру тзв. *обавештајног циклуса*, који обухвата: иницијативу (опажање обавештајног проблема и дефинисање конкретних потреба и захтева, до чега може да дође интерно – на основу претходних сазнања и текућег рада службе, или *екстерно* – на основу сазнања о одређеном проблему који служби у виду конкретног задатка постављају надређени), планирање и организовање обавештајног истраживања (избор метода и поступака); прикупљање обавештајних података; обраду и анализу обавеш-

тајних сазнања у ужем смислу (класификовање, процењивање, анализирање, интерпретација и обједињавање обавештајних сазнања); израду завршних обавештајних докумената и уступање и интерпретирање завршних обавештајних докумената крајњим корисницима.⁴⁸

Слика 1. – Структура обавештајног циклуса

⁴⁸ Мијалковић, С.; Милошевић, М.: *Обавештајно-безбједносна дјелатност и службе*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2011, стр. 134–136. Слика је преузета са стране 136.

На постулатима традиционалног обавештајног циклуса развијен је и тзв. *полицјско-обавештајни процес*, за прикупљање криминалистичко-обавештајних информација који су основа за доношење одлука о обављању полицјских послова.⁴⁹

Насупрот приказаном *традиционалном кружном моделу обавештајног циклуса*, временом је развијен и *савремени објектно–орјентисан обавештајни циклус*. Наиме, у традиционалном обавештајном циклусу, обавештајна сазнања „круже из фазе у фазу“, стално до нових актера циклуса који су специјализовани за поједине фазе обавештајног циклуса, који са обрадом података наставаљају тамо где су стали њихови претходници. Новина савременог обавештајног циклуса јесте тимски рад свих учесника процеса током целог обавештајног циклуса. Предност савременог обавештајног циклуса је стварање комплетније слике о предмету обавештајног истраживања која настаје синергичном применом специјализованих знања свих учесника процеса, који све време деле сва обавештајна сазнања и могу да захтевају прибављање и достављање нових индиција, података и информација. За разлику од традиционалног, који се шематски може приказати као кружни, савремени обавештајни циклус је мрежни.⁵⁰

Најзад, презентовање обавештајних информација („информисање“) може да буде *хитно* или *редовно*, с тим што редовно може да буде *текуће* („обавештавање“) или *периодично* („извештавање“). У сваком случају, неопходно је придржавати се следећих захтева: употребљиви су само објективни и прецизни подаци, док непрецизна и недовољно објективна обавештења могу да наведу на погрешне закључке, па самим тим и на погрешне одлуке и потезе службе; презентовање обавештајних сазнања мора да буде правовремено, а то значи да у што краћем временском року буде доступно кориснику; извори обавештајних података морају се максимално заштити; корисници треба да верују у објективност и прецизност обавештајних података, без њиховог прецењивања и потцењивања и на бази сервираних знања, корисници треба да упућују допунске захтеве за стицање нових обавештајних сазнања о предмету истраживања.⁵¹

Нажалост, у система безбедности земаља Југоисточне Европе још увек није схваћен значај аналитичких служби и њиховог рада. Уместо да се озбиљно баве анализирањем актуелног и прогнозирањем развоја појединих видова угрожавања безбедности, у аналитику се не улаже довољно и она се бави анлизом стања из прошлог времена.

⁴⁹ Детаљније, у – *Полицјско-обавештајни модел – Приручник*, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, 2016.

⁵⁰ Опширније, у – Бошковић, Г.; Мијалковић, С.: *Примена криминалистичко-обавештајне аналитике у сузбијању организованог криминала, Примјена савремених метода и средстава у сузбијању криминалитета*, Интернационална асоцијација криминалиста, Брчко, 2008, стр. 102–114; и види – Clark, Robert M.: *Intelligence Analysis – A Target-Centric Approach*, CQ Press, Washington, 2007.; Rolington, Alfred: *Strategic Intelligence for the 21st Century: The Mosaic Method*, Oxford University Press, 2013.

⁵¹ Ђорђевић, Ж. О.: *Исто*, стр. 93–95.

Закључак

Правовремено и ваљано обавештајно сазнање је услов ефикасности Пореске полиције у сузбијању избегавања пореских обавеза. Уз то, могућности стицања значајних обавештајних сазнања криминалистичко-обавештајним методама су велике. Наравно, неопходно је владати методиком њихове примене, примењивати их према значајним изворима сазнања и правилно обрадити прикупљена сазнања.

Стога способност припадника службе да уочи, препозна и протумачи сазнање има пресудну улогу у обављању ових послова безбедности. Међутим, у пракси се многим обавештајним изворима и сазнањима не придаје заслужени значај, што доводи до тзв. *информационог дефицита* и *неефикасности службе*.

Избегавање непотпуног прикупљања и губљење обавештајних сазнања могло би се спречити израдом стандардизованих упитника за прикупљање сазнања о случајевима избегавања пореских обавеза. Реч је о тзв. „чек-листама“, тј. о стандардизованим обрасцима са рубрикама у којима ће се уписивати обавештајне индиције, подаци и информације од значаја за расветљавање и доказивање пореских кривичних дела/прекршаја.

Аналогно томе, неопходно је дефинисати и извесне смернице за уочавање индиција и поступање пореских инспектора и службеника у откривању ових кривичних дела/прекршаја.

Пре тога, инспекторе Пореске полиције треба обучити за примену криминалистичко-обавештајних метода. То захтева развој наставно-научних дисциплина, али и специјалистичких курсева који су посвећени криминалистичко-обавештајном раду. Најзад, све ово треба да прати и адекватна законска регулатива, из које се црпу овлашћења за примену криминалистичко-обавештајних метода, али и стручна литература.

Најзад, с развојем науке и технике, повећавају се и могућности стицања обавештајних сазнања. Стога методика криминалистичко-обавештајног рада мора бити део курикулума полицијских академија и академија безбедности, али и предмет перманентног усавршавања припадника криминалистичких, обавештајних и безбедносних, односно криминалистичко-безбедносних служби.

Литература:

1. *A Tradecraft Primer: Structured Analytic Techniques for Improving Intelligence Analysis*, Prepared by the US Government, March 2009.
2. Clark, Robert M.: *Intelligence Analysis – A Target-Centric Approach*, CQ Press, Washington, 2007.
3. Heuer, Richards J.: *Psychology of Intelligence Analysis*, Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency, 1999.

4. Laqueur, W.: *The Uses and Limits of Intelligence*, New York, Somerset, 1993.
5. McDowell, Don.: *Strategic Intelligence: A Handbook for Practitioners, Managers and Users*, Scarecrow Press Inc., 2009.
6. Rolington, Alfred: *Strategic Intelligence for the 21st Century: The Mosaic Method*, Oxford University Press, 2013.
7. Sweeney, W. J.: *Intelligence Analysts Source Book*, Alpha Group Center, Washington, 2002.
8. Bajagić, M.: *Metodika obaveštajnog rada*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2015.
9. Bošković, G.: Metodika otkrivanja i dokazivanja krivičnog dela pranja novca, Bezbednost, vol. XLVII. br. 3/2005, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Beograd.
10. Bošković, G.: *Organizovani kriminal*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2011, str. 136–137.
11. Bošković, G.; Mijalković, S.: Primena kriminalističko-obaveštajne analitike u suzbijanju organizovanog kriminala, *Primjena savremenih metoda i sredstava u suzbijanju kriminaliteta*, Internacionalna asocijacija kriminalista, Brčko, 2008, str. 102–114.
12. Bošković, G.; Mijalković, S.; Subošić, D.: Uticaj kriminalističko-obaveštajne strategije na suprotstavljanje organizovanom kriminalu, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, broj 3, vol. 48, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2010, str. 213–224.
13. Vodinelić, V.: *Kriminalistika*, Savremena administracija, Beograd, 1984.
14. Zakon o agenciji za borbu protiv korupcije, *Službeni glasnik RS*, broj 97/2008, sa kasnijim izmenama i dopunama.
15. Zakon o Bezbednosno-informativnoj agenciji, *Službeni glasnik RS*, broj 42/2002, sa kasnijim izmenama i dopunama.
16. Zakon o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji, *Službeni glasnik RS*, broj 88/2009 sa kasnijim izmenama i dopunama.
17. Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala, *Službeni glasnik RS*, broj 61/2005, sa kasnijim izmenama i dopunama.
18. Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku protiv učinilaca ratnih zločina, *Službeni glasnik RS*, br. 67/2003, sa kasnijim izmenama i dopunama.
19. Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela, *Službeni glasnik RS*, broj 72/2009, sa kasnijim izmenama i dopunama.
20. Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, broj 116/2007.
21. Zakon o poreskom postupku i poreskoj administraciji, *Službeni glasnik RS*, br. 80/2002, sa kasnijim izmenama i dopunama.
22. Zakon o sprečavanju pranja novca, *Službeni glasnik RS*, broj 107/2005, sa kasnijim izmenama i dopunama.
23. Zakonik o krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, broj 72/2011, sa kasnijim izmenama i dopunama.
24. *Izvori, tehnike i tehnologije prikupljanja informacija za potrebe korisnika obaveštajnih podataka*, Obrazovno-istraživački centar Bezbednosno-informativne agencije, Beograd, 2004.
25. Kopal, R.; Bartoš V.; Brincika, Ž.: *Uvod u kriminalističku obaveštajnu analitiku*, MUP Republike Hrvatske, Zagreb, 2003.
26. Marković, V.: *Teorija bezbjednosti sa metodologijom istraživanja bezbjednosnih pojava*, Juguart, Zagreb, 1988.

27. Mijalković, S.: „Trash Intelligence“ kao metod obaveštajno-bezbednosnog rada, *Bezbednost*, vol. LVII, br. 1/2015, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Beograd, str. 5–18.
28. Mijalković, S.: Obaveštajno-bezbednosne službe i nacionalna bezbednost, *Bezbednost*, br. 1, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Beograd, 2011, str. 74–92.
29. Mijalković, S.: *Nacionalna bezbednost*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2015.
30. Mijalković, S.: O nedržavnom sektoru nacionalnog sistema bezbednosti – inostrana i domaća iskustva, *Strani pravni život*, broj 2, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2010, str. 251–270.
31. Mijalković, S.: Obaveštajni izvori i način prikupljanja podataka, *Metode istraga poreskih krivičnih dela – priručnik*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2017, str. 187–188.
32. Mijalković, S.: *Suprotstavljanje trgovini ljudima i krijumčarenju migranata – mogućnosti unapređenja bezbednosno-kriminalističke prakse nacionalnog sistema bezbednosti*, Službeni glasnik i Institut za uporedno pravo, Beograd, 2009.
33. Mijalković, S.; Amidžić, G.; Subošić, D.: Kriminalističko-obaveštajna služba u Republici Srbiji – krivičnoprocesni i bezbednosni aspekti, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, broj 2/3, vol. 49, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2011, str. 469–485.
34. Mijalković, S.; Bošković, G.: Obaveštajne informacije i indicije od značaja za suzbijanje krađa motornih vozila, *Nauka – bezbednost – policija*, broj 3, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2009, str. 201–213.
35. Mijalković, S.; Milošević, M.: *Obavještajno-bezbjednosna djelatnost i službe*, VŠUP, Banja Luka, 2011.
36. Mijalković, S.; Milošević, M.: *Obavještajno-bezbjednosna djelatnost i službe*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2011, str. 134–136.
37. Mijalković, S.; Milošević, M.: *Savremene obavještajne službe: organizacija i metodika obavještajnog, bezbjednosnog i subverzivnog djelovanja*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2013.
38. Mijalkovski, M.: *Obaveštajne i bezbednosne službe*, Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu i Službeni glasnik, Beograd, 2009.
39. Milošević, M.: *Sistem državne bezbednosti*, Policijska akademija, Beograd, 2001.
40. *Policijsko-obaveštajni model – Priručnik*, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Beograd, 2016.
41. R. Ronin, *Obaveštajni rad*, Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009.
42. Savić, A., Delić, M., Ilić, P.: *Osnovi državne bezbednosti*, Obrazovno istraživački centar RDB MUP RS, Beograd, 1998.
43. Savić, A.: *Uvod u državnu bezbednost*, VŠUP, Beograd, 2000.
44. Soković, S.: *Dokazivanje indicijama*, Jefimija, Kragujevac, 1997.
45. Carinski zakon, *Službeni glasnik RS*, broj 18/2010.

Интернет извори:

1. „Organizacija i nadležnost Sektora za kontrolu primene carinskih propisa”, <http://www.carina.rs/lat/ONama/organizacija/Stranice/SektorZaKontroluPrimenePropisa.aspx>, dostupno 29. oktobra 2017.

2. „Indicija“, <http://staznaci.com/indicija;> osnovi podozrenja, okolnosti koje izazivaju sumnju ili podozrenje. „Indicije“, <http://www.vokabular.rs/?search=indicije&lang=sr-lat>, dostupno 8. aprila 2017.
3. „Podatak, informacija, znanje, mudrost“, https://hr.wikipedia.org/wiki/Podatak,_informacija,_znanje,_mudrost, dostupno 8. aprila 2017.
4. „Podatak, informacija, znanje, mudrost“, https://hr.wikipedia.org/wiki/Podatak,_informacija,_znanje,_mudrost; informacija je primljena i shvaćena poruka. „Informacija“, <https://sr.wikipedia.org/sr/%D0%98%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0>, dostupno 8. aprila 2017.
5. „Podatak“, <https://sh.wikipedia.org/wiki/Podatak>, dostupno 8. aprila 2017.
6. „Indicija ili indikacija“, <http://www.opsteobrazovanje.in.rs/kako-se-pise/indicija-ili-indikacija/>, dostupno 8. aprila 2017.
7. „Podatak“, <https://sr.wikipedia.org/sr/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BA>, , dostupno 8. aprila 2017.

CRIMINAL INTELLIGENCE ACTIVITY OF THE TAX POLICE IN COMBATING TAX LIABILITY AVOIDANCE

Summary: Combating the tax liability avoidance is on the top of the priorities of security services, as "filling the budget" is in direct correlation with the effectiveness of security, defense, diplomacy, economic, social, educational, technological and other functions of modern democratic states. Traditional security services and traditional police powers are no longer sufficient to counter increasingly sophisticated models of tax liability avoidance. Therefore, modern services, primarily the tax police, must rely on modern criminal intelligence methods in their work. Thus, the tax police takes over the roles of the criminal Intelligence service, which by modern methods: acquires intelligence indications, data and informations from human and open sources; "Information deficit" turns into "information surplus" and exchanges intelligence informations with other services and institutions; through the analytical-intelligence cycle, transforms the acquired intelligence informations into employable intelligence products and successfully reveals the illegal activities of tax liability avoidance, for which it provides valid evidence.

Key words: criminal intelligence activity, criminal intelligence service, intelligence sources, intelligence methods, intelligence informations, tax avoidance, tax police